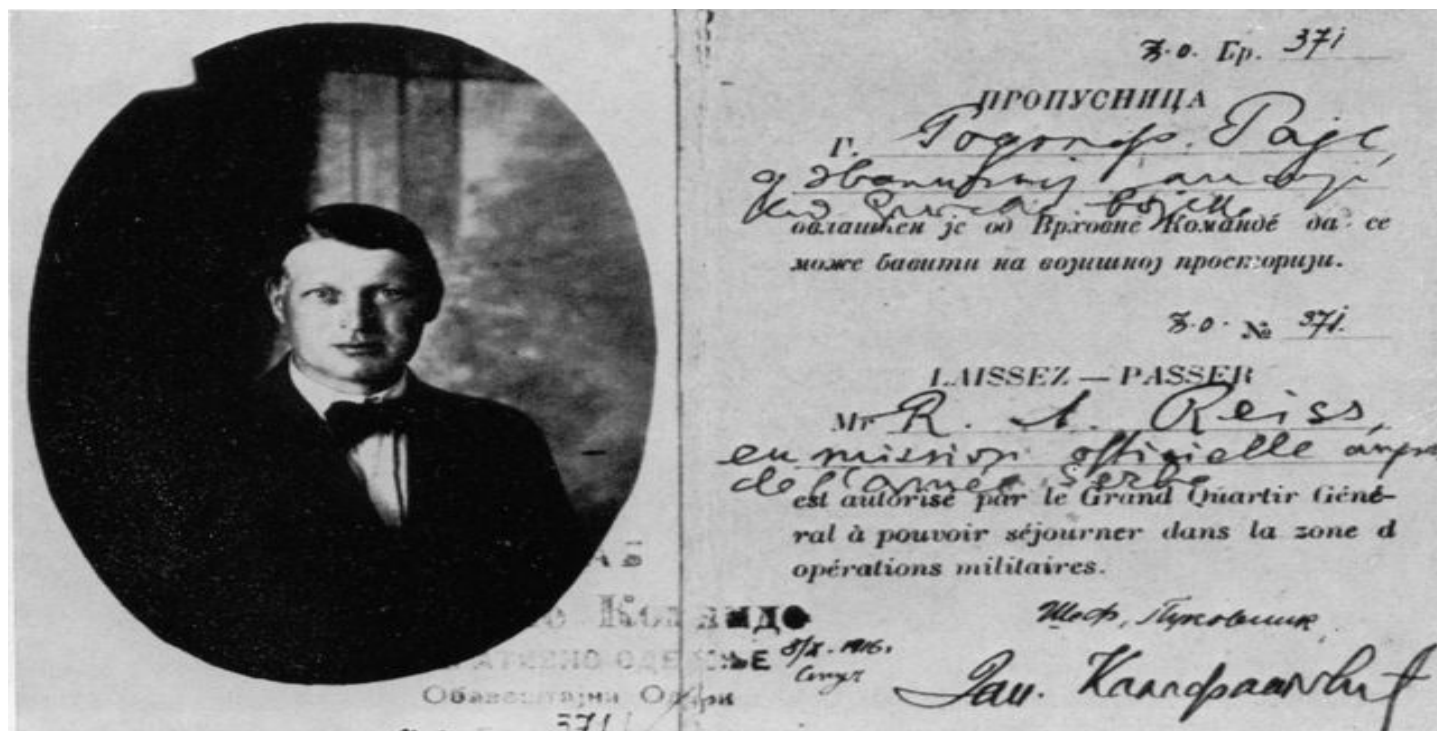

Биографија

Родолф Арчибалд Рајс рођен је 8. јула 1875. године, на велепоседу угледне и имућне породице у јужнонемачкој покрајини Баден. Био је осмо по реду од десеторо деце велепоседника и агронома Фердинанда Рајса. Средњу школу завршио је у Карлсруеу, Немачка. Од шесторице браће, четворица су изабрала официрску каријеру. Рудолф, како се Родолф звао у Немачкој, определио се за природњачке науке. Касније, у Првом светском рату, наћи ће се на супротним противничким странама.

Да би поправио своје слабашно здравље, Рајс, 1893. године, прелази у Швајцарску. На Универзитету у Лозани студира хемију, бави се фотографијом и активан је члан студентског удружења. Швајцарска романска средина изазвала је у њему дубоке и трајне промене. Плодоносно се развија људска и стручна радозналост младог Рајса. Стицањем доктората природних наука запаженом дисертацијом, 1898, и избором за вишег асистента, 1899, а затим за доцента за фотографију и фотохемију Универзитета у Лозани, 1901, почиње његов брзи научни успон и блистава каријера. Врши многобројана истраживања, а посебно га интересује примена научне фотографије у медицини и судству. Бави се применом фотографије у медицини, криминалистици и судству, и истражује нове методе идентификације особа. Постаје пионир научне криминалистике. У Паризу специјализује примену фотографије у криминалистици и судству. На крају париске специјализације добија од париске полиције диплому описног обавештења.

Сарађује у многим публикацијама и учествује на стручним скуповима и научним конгресима. У „Швајцарској ревији за фотографију“, коју Рајс уређује од 1901. године, и коју је технички и садржајно знатно изменио и унапредио, као и у многобројним страним периодичним публикацијама, појављују се његови прилози из примењене фотографије и научне криминалистике. Са својим рефератима, учествује на разним светским конгресима, као што су, на пример, антрополошки или спортски, и председава научним скуповима, или је члан међународних жирија. Др Рајс у Лозани, 1900, оснива Институт за техничку полицију и криминалогију, на чијем реализовању је радио пуне три године.

Рајс је убрзо стекао и ауторитет практичног криминалисте, па је већ од 1904. године наступао као вештак при судовима кантона Во и других швајцарских судова, а затим је постао и вештак Народне банке и судова Француске, а повремено је вештачио и у Крајови, Букурешту и Торину. Нису изостала ни

одликовања. Добио је ордење из Шпаније, Луксембурга, Србије, Румуније, Грчке, Русије и Француске. 1914. године избија Први светски рат и мобилизација у Швајцарској. Пошто није био војни обвезник због урођене срчане мане, ослобођен је војне обавезе. Али, убрзо му стиже позив из Србије.

Остварујући задатак „уништити српску сељачку војску“, а становништво ставити под огањ и мач, припадници тзв. Казнене експедиције Оскара Поћорека починили су страховита злодела. Српска влада позива доктора Родолфа Арчибалда Рајса, као познатог научника и криминалистичког стручњака из неутралне земље да спроведе анкету и истражи и утврди кршење међународних конвенција и злочине окупатора.

На његову одлуку да дође у Србију утицало је неколико околности. Најпре, већ се и само пресељење из Немачке у Швајцарску одразило на формирање његове личности. Како се приближавала трагична година избијања Великог рата, Рајс је примећивао све већу германофилску политику неутралне Швајцарске, што га је посебно онерасположивало, па је позив из Србије за њега био изазов и могућност да на неки начин пружи подршку и помоћ савезницима. На крају, можда и најважније у његовој одлуци да дође у Србију јесто то што је из Рајса проговорио честит и правичан човек чији га је глас упутио на праву страну.

Са групом швајцарских лекара, добровољаца, Рајс стиже у Ниш, 27. септембра 1914, ратну престоницу Србије. Разговор са председником Српске владе био је кратак. Пашић му је рекао да Србија треба једног искреног пријатеља који зна посматрати. „Отиђите на фронт, отворите очи и уши и онда кажите свету шта сте видели и чули“, било је све што му је рекао председник Српске владе.

У Нишу је пријатно изненађен хуманим односом и поступањем према заробљеним аустроугарским војницима, којима није фалила ни длака с главе. Српски војник је поштовао Женевску конвенцију која је налагала цивилизацијско понашање према ратним заробљеницима. И не само то, Рајс је говорио да „српски народ зна за самилост и понекад је такав у тренуцима када се човек не нада да ће код њега наћи ту лепу људску особину. „Колико сам, тако, пута у току рата гледао како доводе заробљене непријатељске војнике изнурене од глади и, уместо да те људе, који су им спалили куће и масакрирали жене и децу, злостављају, српски војници би се смиловали над њиховом судбином и давали им последње парче хлеба из џепа“. У Мачви је Рајс запрепашћен недељима окупатора. Посебно у Шапцу, Лешници и Прњавору.

Рајсови извештаји и чланци у листовима неутралних земаља и Француске имали су одличан пријем код читалаца и широк одјек у јавном мњењу, јер их је писао угледни научник и професор Универзитета из неутралне земље. Његова крилатица „пред злочиним нема неутралности“, изречена на Сорбони у Паризу у предавању о Србији у рату, брзо је постала позната у Европи. Његови чланци су изазвали снажан одјек у европској јавности, а њихово стално објављивање са увек новим подацима обезбедило је пресудан утицај за пробијање информативне блокаде Србије и продор истине у свет о страдању српског народа, односно – за ствар Србије и њених савезника, што је свакако једна од најзначајнијих Рајсових заслуга.

Рајс је са српском војском и избеглицама одступио преко Албаније и похитао у Швајцарску да обавести свет шта се збива у Србији, али и да делује још на једном пољу. Док се на Крфу и у Африци српска војска опоравља, а на европским ратиштима воде битке, Рајс ради на пријему избеглица. Оснива фонд који ће три године издржавати стотину дечака и младића. Хонораре за своје чланке од листова усмерава српском посланству у Паризу за француско-српско сиротиште. За помоћ српској деци даје огромну суму за оно време – 15.000 франака. Организује прикупљање помоћи за српске избеглице на Корзици и за становништво у окупираној Србији. И даље пише у листовима, прибавља информације о тешком стању становништва под окупацијом, вешто користећи аустријску, бугарску и немачку штампу.

Као опорављена и реорганизована српска војска и Рајс стиже у Солун преко Крфа. Сада је добровољац у српској војсци, како се интимно осећао још раније у Србији, када је заволео наше људе и војнике и сељаке. Настављајући своју започету улогу и на Солунском фронту, неуморно је обилазио српске трупе,

одлазио на најопаснија и најинтересантнија места, а онда и одатле слао писма и извештаје у којима је сву пажњу усмерио на српског човека, војника и његово понашање у борби и ван ње.

Због свог ангажовања на страни Србије и савезника, Рајс је не само у противничким земљама него и у самој Швајцарској навукао на себе праву олују претњи, напада и интрига. Не само у дневној штампи, него и у брошурама и књигама, немачка и аустроугарска пропагандна агентура у Швајцарској објављивала је неистине о борби српског народа и Рајсовим одбранама истине и правде. Завршетак рата није за Арчибалда Рајса значио и крај његове мисије у Србији и на Солунском фронту. Поред обавезе да уобличи резултате своје анкете о злочинима окупатора у Србији и званичне извештаје за предстојеће мировне конференције, Рајс је желео да буде сведок и учесник изградње новог живота у разореној Србији.

Рајсу се у Београду отвара ново поље активности. Експерт је у делегацијама српске владе на међународним конференцијама у Паризу. Као хонорарни начелник новоформираног одељења у Министарству иностраних послова ради на документацији за међународни суд у Хагу. Саставља листу злочинаца у којем поименце наводи 2.000 Бугара, 800 припадника аустроугарских окупатора и неколико Немаца, међу њима и двојицу најодговорнијих генерала Макензена који је командовао одлучујућим операцијама Централних сила на руском, српском и румунском фронту, и Макса фон Галђица, такође немачког генерала, најважнијег команданта на француском фронту, а од 1915. и на српском.

У Народној банци налази посао хонорарног саветника за кривотворене новчанице, а као хонорарни начелник у Министарству иностраних послова оснива технички сервис и полицијску школу. Међутим, суочен са неразумевањем и изложен многим неспоразумима и интригама, подноси оставку на ту дужност.

И кад се очекивао његов повратак у Швајцарску, Рајс остаје у Београду, у коме је подигао кућу. Мала кућица др Рајса, његова вила „Добро Поље“ налазила се на једном троугластом малом имању. Сви Београђани су добро знали за ову кућу. Није то била нека вила са раскошним стубовима и терасама, него кућица међу воћкама, са тремом и дрвеним гредама, налик на шумадијску сељачку кућу. У топчидерском миру, Рајс осећа носталгију за узбудљивим ратним годинама. Повремено посећује некадашња бојишта, одлази у лов, попуњава своју збирку птица и лептира и пише успомене. На зиду му је омиљена слика – лик српског војника. Живи као окорели нежења у домаћинству са верним сарадником Алфредом Фавреом и његовом женом Лујзом. У вили „Добро Поље“ рађају се деца Фавреових која Рајса зову дедом.

Поред ове куће у Београду, саградио је и у селу Душановцу, недалеко од Скопља, др Рајс је подигао такође једну лепу и скромну сељачку кућицу. Он је био одредио да пола године живи у тој кућици, а другу половину у Београду.

Рајс у Топчидеру пише Ратне мемоаре, једну књигу као сведочанство о једном узбурканом времену у Србији, виђеном са европске осматрачнице једног истакнутог научника, професора универзитета и талентованог публицисте.

У предговору у књизи избија Рајсова разочараност стањем у Србији: „Да ли је послератна стварност освештала жеље палих. Као искрени пријатељ земље приморан сам да у то посумњам. Егоизам који је смртна болест за један народ, обузео је духове“.

Освједочени пријатељ Срба оставио је у рукопису свој политички тестамент под насловом „Чујте Срби“, чије су поруке актуелне и данас.

Његов отворени карактер и јако развијено осећање истинољубивости и правдољубивости, довели су га у сукоб са неколико политичких челника. Најкобнији по њега био је сукоб са моћним Пашићем, који је у

првим годинама после завршетака Великог рата још увек имао снажне позиције које је стекао пре и за време рата.

Видео је два лица неких људи. То га је деморалисало и растужило готово до потпуног разочарења. Његово у рату чврсто формирано мишљење о доброту, честитости и хуманости српског човека вртоглаво се почело крунити, засипајући га плаштом песимизма у погледу будућности његове вољене Србије.

Најнесебичнији и најискренији пријатељ Срба осећа се гурнут у страну, занемарен и запостављен. Готово сасвим потиснут из јавног живота, Рајс, ипак, није изгубио велику популарност коју је уживао у српском народу. И сам је у неколико махова истицао да му је захвалност српског народа једина награда за оно што је учинио у његовим тешким данима.

Од Удружења резервних официра и ратника добио на дар сабљу, или када је проглашен и постао почасни грађанин Мачванског Прњавора о чијем је страдању упознао свет. На сабљи је било угравирано: „Војнику правде и права, другу из Великог рата, почасном капетану Рајсу, у знак признања за учињене заслуге нашој отаџбини“, а на повељи уписано: „Без Ваше непосредно учињене посете нашем селу и откривањем лешева наших мученика, о чему сте обавестили цео свет, непријатељ би можда приликом своје друге инвазије побио још неколико стотина Прњавораца. Ви сте нас спасили.“ Смрт Арчибалда Рајса, 8. августа 1929. године, била је, иако је био срчани болесник, врло неочекивана. После вербалног сукоба са бившим министром Капетановићем, који је рат провео у иностранству и постао ратни профитер, Рајс је пао – убијен речима које није могао да преболи.

Вест о смрти др Рајса пронела се невероватном брзином кроз све кругове његових блиских пријатеља, поштовалаца и познаника. Међу посетиоцима који су први дошли да се поклоним одру покојног др Рајса било је највише инвалида, старих четника и добровољаца. Многи од њих су крај одра плакали као мала деца.

У три сата поподне, сутрадан после смрти, 9. августа, тело др Рајса било је пренесено аутомобилом у Општу државну болницу, где је, према последњој жељи покојниковој, требало да се извади срце његово ради преноса на Кајмакчалан. Секцију је извршио проф. др Миловановић. После тога, око шест часова, тело је пренесено у Официрски дом и изложено на почасном катафалку.

Рајс је сахрањен 10. августа 1929. године, у поподневним часовима, са генералским почастима и по православном обреду на Топчидерском гробљу, крај своје миљенице мале Наде Фавра. Чинодејствовао је карловачки владика Иринеј са 15 свештеника. На спроводу су узели учешћа поред изасланика краља Александра И Карађорђевића, представника Владе, представника грађанских и војничких власти, огромног броја народа, разних културних и хуманих организација, и велики број ратника, другова са фронта Арчибалда Рајса. По завршетку опела приступило се говорима, опростивши се тако последњи пут од др Рајса.